

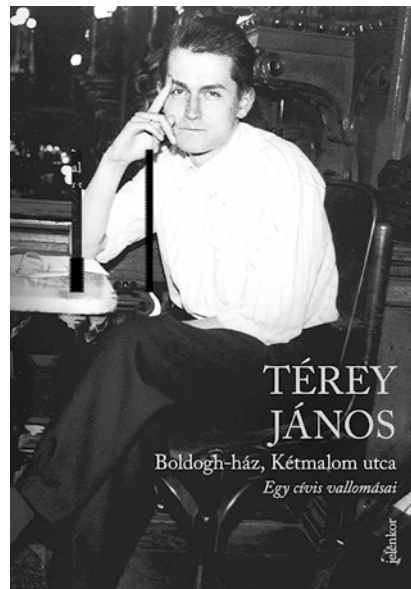
Mosza Diána

Önéletmondás Debrecen térképére

Térey János posztumusz megjelent önéletírása egyszerre nagyon személyes és szakszerű. Dokumentarista igényességgel kutatta fel felmenőit és azok helyét Debrecen térképén, ugyanakkor a szöveg nem válik szárazzá, a megszerzett és részletesen közölt adatok közé beékelődő kommentárok és atmoszférával kiszínezett események jelen tartják a narrátori hangot. Az alcímben írott vallomások jelleg felülke-rekedik a krónikás következetességen.

Egyszerre kalauzolja olvasóit a történelmi Debrecen utcáin, terein, saját személyes és írói, költői életútján, a történetvilág elemei gyakran több irányba horgonyoznak le, az esemény korának valóságába és a szerző személyes emlékei vagy vágyai közé. Hó Márton a következőket írta Térey János *Nagy tervvel jöttem Romersholm*ba című szintén posztumusz megjelent verseskötetéről: „Egyszerre személyes és történelmi emlékeket, egyéni és társadalmi neurózisokat idéz fel Térey a *Rosmersholm*ban: ismét csak azt tudom írni, hogy zavarba ejtő az a csontig hatoló őszinteség, amivel a 47 éves férfi végignéz, vagy inkább tekint a saját életén [...]” (Hó Márton, *Romershol bennetek van*, Litera, 2020. március 18. <https://litera.hu/magazin/kritika/rosmersholm-bennetek-van.html> [2021. 07. 04.]). A címet behelyettesítve ez a mondat akár a *Boldogh-ház, Kétmalom utcáról* is íródhatott volna. Izgalmas tehát, hogy Térey egyszerre két fronton is küzdött az önéletírás nehéz feladatával, lírában és prózában egyaránt megkísérelte elmesélni és ezáltal újraélni traumáit és kalandjait egyaránt. Sajnos azonban az életközépi visszatekintésekből létösszegző művek lettek, és ezúttal elmaradnak a korábbi Térey-kritikákban megszokott szerzői interjúkra tett utalások.

Műfaját tekintve a memoár és az önéletrajz mellé a családregegy is, sőt, a kétezres évek kritikairódmájában felbukkanó „aparegegy” (Tamás Zsuzsa, *Elapátlanodva, az „aparegegyek” mint rendszerváltó regények*, Prae.hu, 2008. január 1. <https://www.prae.hu/portfolio/4180-elapatlanodva-az-quot-aparegegyek-quot-mint-rendszervalto-regenyek/> [2021. 07. 05.]) kifejezés illene rá. „Iszonyatos érzés, hogy akármilyen mélyre húz magával, mégiscsak ez az ember az apám.” (287.) Gyakran hasonlóan kegyetlen őszinteséggel tárja fel a rokoni viszályokat, egyes családtagok gyengéit, vélt vagy valós gondolatait. (Pedig ahogy egy korai verse kapcsán említi is, a család már kifejezte, hogy rosszallja tagjai irodalmi alakká avanszálását. Jelen műben is találunk egy eltávolító közleményt, melyben a megjelenített események egy részét pontatlannak minősítik és a szerző írói munkásságának részeként tekintenek rá.) A távolból visszanező utód szólal meg, aki bár a gyermek és a kamasz szemével is látni tudja még a világot, mégis (Dorrit Cohn szavával élve) konzonzáns önnarrációt folytat és egyszerre látja a hajdani gyermek világot kívülről is. Esterházy *Harmonia caelestise* komoly hagyományt látszott elindítani: a felnőtt fiú, aki szembenéz saját apjával, számot vet furcsa-

ságaival. Ugyanezzel a gesztussal találkoztunk Vida Gábor 2019-es önéletrajzi regényében, az *Egy dadogás történetében*, ahol a szüleivel való szorongató viszony lélektani feltárásán túl még egy hasonló mozzanatot találunk a *Boldogh-ház, Kétmalom utcával* – a tér- és tájpoétikai törekvést, a valakikhez tartozás története mellé belépő valahová tartozást. „Szülőföldet akartam írni magamnak, mintha csak úgy volna az, hogy írunk egyet, amikor arra van szükség, hogy legyen, vagy lett volna.” (Vida Gábor) Az alcímmel pedig – *Egy cívis vallomásai* – az önéletírás Márai megkezdte hagyományait idézi meg, és ahhoz hűen is jegyzi fel élete történéseit, a fontosabb helyszíneket, a szűkebb és tágabb család történetét és mindehhez fűződő legbelsőbb érzelmeit. Ha felidézük az *Egy polgár vallomásai* kezdő mondatait, rögtön világossá válik, miért ehhez a 20. századi klasszikus önéletíráshoz folyamodott Térey: „Kéteemeletes ház mindössze tucat akadt a városban: az, amelyben laktunk, a két honvédkaszárnya s még néhány középület. Később megépítették a hadtestparancsnokság palotáját, az is kéteemeletes volt, s villanyos felvonó is járt benne.” Szinte olyan, mintha a kezdő sorokat főcímmé fordította volna, a ház, a tér, a gyermekkor birodalma a Boldogh-ház, a Kétmalom utca. Izgalmas gesztus ilyen módon az életében belakott és megjárt terek mentén szervezni a saját történet elbeszélését. Egy ponton Vámospércs és Petrarca kapcsán meg is említi tájpoétikai vonzódását (247.), ám Debrecen tereinél, helyeinél többről van szó, mint vonzódásról. Az ottliki „Istenem, jártam ezen a földön”-örömnél sokkal elemibb, sokkal evidensebb az a kapcsolat, amely Téreyt Debrecenhez fűzi, családja évszázadokra visszamenő története és saját gyermekkorának eseményei dinamikusán népesítik be és rajzolják ki a város kronotopikus valójában jelenlevő helyeit. A történelemhez és a történetekhez való bensőséges viszonyán túl azon a felismerésen és belátáson nyugszik regénye szerkezete, hogy az embert alapvetően határozza meg az otthona és szűkre szabott vagy tágas terei. Ember és a világban kijelölt helye íródik itt egymásra: „Jelképesnek találom, hogy maga a Vállalkozók útja a mi tanyánk helyén haladt át, szabályosan eltörölve a múltat. Azaz minket.” (255–256.)

Zavarba ejtő ez a jelenlét, zavarba ejtő egy

elhunyt szerző hangján hallani mindezt, és különösen, amikor maga is a halálról, gyerekek, felnőttek érthetetlen és értelmetlen haláláról ír, hiszen nekünk, olvasóknak a könyv kézhez vételekor már Térey halála is ugyanilyen értelmetlen és ürt hagyó eseményként tűnik fel. Egy iskolatársa, Ecsedi Erika szüleinek halálos buszbalesete után pedig ezt jegyzi meg: „Ott áll az autó a ház előtt, ott lóg a kabátjuk a fogason, mégsem vár vacsorával az anyád, mint tizenhárom éve mindig, nem készíti ki a ruhádat, nem pakol be helyetted apád az iskolatáskába.” (83.) Később, édesanyja halálakor ugyanígy az ott maradt világ és az eltávozott szeretett paradoxonát festi: „Aki örített már ki hűtőszekrényt halott után, az tudja, milyen érzés úgy nyúlni a fridzsiderbe, hogy »ó« ezeket már sohasem fogja befejezni.” (419.) S ugyanígy megmutatkozik az emberélet egyediségébe és pótolhatatlanságába vetett hite, mikor a családfát feltérképezve megrökönyödik, hogy bölcsőhalált halt gyermekek után testvérkéik a kiságyuk mellé nevüket is megörökölték: „Látom, de még szoknom kell. / A felcserélhetőség a kioltásod.” (145.) Ezzel a névörökítési gyakorlattal párhuzamosként élte meg saját érkezését a nővére után megürült családi fészekbe. Az első és legmeghatározóbb halálesemény, Anikó nővérének bölcsődei halála, melyről később így vélekedett: „ő miatta vagyok, az ő halálának perce az én életem alapítóeseménye.” (30.)

A dokumentarista igényű, lábjegyzetekkel is ellátott életíráshoz társuló őszinte hang, amely a kutatás különböző fázisaiban remél, majd csalódik, de hű marad szándékához, nem alakítja a családtörténetet legendává, nem pótolja ki a hiányos foltokat, inkább töredékeket mutat fel, csak hiteles legyen. S ez a magával ragadó hitelességi szándék az, ami egy mégoly unalmasnak is tűnő (és sokszor bizony hosszadalmasan ecsetelt) témát, mint egy család költözésének, vagyonszerzésének, megélhetési stratégiáinak története, száz oldalon keresztül is olvasmányosan tart. Mindehhez pedig egy intenzív jelenlét társul, Térey megkísérli áthidalni a mediális határokat és szinte mellénk ülve meséli el történetét: „Terítsük magunk elé Debrecen térképét, nem a legújabbat, hanem egy pár évtizeddel korábbi.” (33.) „Nagy levegőt veszek, mert szövevé-

nyes, tehát...” (121.) Ezt erősíti az szerkesztői és a kiadói döntés is, hogy a könyvet kézbe véve fényképválogatást találunk a belső borítón, a címlap mögül körülbelül hússzor néz szembe velünk Térey élete különböző pontjain készült felvételekről, a hátlap belsején pedig a bontófélben levő kétmalom utcai házról láthatunk képeket.

A családi történetek elmesélése párhuzamosan táplálkozik a szájhagyomány útján fennmaradt legendákból és a városi könyvtárban, levéltárban vagy az interneten is fellelhető tényanyagból, sajtóból, történetírásból. A saját történet elmondásában pedig ugyanilyen fontos szerepet töltenek be Térey fennmaradt iskolásfüzetei. Természetes, hogy egy író számára a kor megragadása a korban kitüntetett figyelmet kapott szövegeken, zenéken keresztül is történik, így íródik rá tehát a szocializmus alatt átépülő Debrecenre a '80-as évek popzenéje (koncertek, lemezek, plakátok, találkozások emlékei) és így idéződnék fel a tanterem falára vagy a magyarfüzetbe írt, esetleg megtanult versek rigmusai. A történeti tények, a személyes benyomások és démonok fölött mindvégig ott van ez a lírai lüktetés, ami már a könyvbe belelapozva is feltűnik a tipográfiából eredően. Ebben ugyanakkor nem a krónikás szándék dominál, nem ír le például korabeli szöveggyűjteményeket, olyan rigmusok emelődnek csak be, melyek hajdanán épültek be inherensen az iskola Jánoska (vagy a lányoknak Janó). világgépébe. Olvasmányélményei önkéntelenül törnek fel és fonódnak össze a családtörténettel: Irmuska nevű nagynénjének kötél általi öngyilkosságakor például Myrrha történetét idézi fel Ovidiustól. „»Kész a halálra, feláll, a nyakát hurkolja övével, / és öve végét még felhúzza magasra a félfán« (Csehy Zoltán fordítása). Myrrhát azonban még idejében levágták a szobába toppanó dajkák.” (241.) Ősei és koruk megírása mellett megkezdi saját korának kulturális emlékezetbe emelését, például olyan gesztusokkal, hogy a mai debreceni kultúra kiemelkedő alakjára, Szirák Péterre hivatkozik egy a közös általános iskolájukban játszott játék kapcsán. Ugyanilyen kanonizációs gesztus az is, hogy Háy *A boggyósgyümölcskertész fiát* hasonló evidenciával helyezi párhuzamba saját élete eseményeivel, mint Szabó Magda vagy Csokonai egyes szövegeit.

A regény a kritika címe ellenére túllóg Debrecen határain, gyerekkori utazások (köz-

tük egy meghatározó csillebérci nyár), majd főiskolába menve a Pestre költözés egészítik ki a történet térképét. A Balaton és a balatoni nyarak szinte elengedhetetlen motívumai minden magyar gyermekkor-narratívának: ahogy Vackor, a pizsénpisze kölyökmackó ovis táborba a Balatonhoz utazik, ugyanúgy a meglepetés ereje nélkül köszön vissza a nyaralás története Térey gyerekkorából is. Annál meglepőbb, hogy az egyébként csak a szerző első húsz évét bemutató memoár egyik epilógusában 2001-be, az ikertornyok tragédiájának New Yorkjába repít bennünket Térey. Ahogy azt a korábbi fejezetekben megszokhattuk, párhuzamos szálak alakítják a történetet, itt azonban nem egy családi esemény és egy irodalomfüzetbeli jegyzet vagy sláger írónak egymásra, hanem a Kétmalom utcai Boldogh-ház eladásának eseménye és a világ (benne a szerző) a World Trade Center elleni merénylet fölött érzett megrökönyödése, a feszült várakozás és félelem, hogy hogyan lesz tovább. A két történet összefonását időbeli egybeesésük motiválta, hátborzongató ugyanakkor, ahogy Térey ráismer a *Paulus* végén megírt ikertornyos betonépület felrobbantására saját jelene eseményeiben. A regény tehát bár Térey életének egy szakaszát mutatja csak be, azt őt körülvevő fizikai és szellemi világgal való erőteljes interakciók miatt nem marad hermetikusan elzárt, és az olvasók is könnyedén kapcsolódhatnak a meseszövés fonálához.

Térey János: *Boldogh-ház. Kétmalom utca – Egy cívis vallomása*, Jelenkor, 2020.